

VAN VALİLERİ (1755-1835)

Dr. Mehmet İNBAŞI*

ÖZET

Bu çalışmada, 1755-1835 yılları arasında Van Eyaleti'nde görev yapan Valiler incelenmiştir. Bu dönemde Van eyaletine 91 atama yapılmış olup bunlardan 36 tanesi ilk defa valilik görevine tayin edilmiştir. Bu valilerden Timur Paşa ile kardeşi Ahmed Paşa'nın valilik süreleri 1773'ten 1790 yılına kadar sürmüştür. Bu kardeşler Van Eyaleti'ni 17 yıl süre ile idare etmişlerdir. Van eyaletinde hükümet adı altında özel statüde birkaç tane sancak vardır.

Anahtar kelimeler: Timur Paşa, Doğu Anadolu, Van Gölü, Vali, Osmanlı İmparatorluğu .

ABSTRACT

This study examines the governors who worked in the Province of Van between 1755 and 1835. In this period, 91 appointments were made and 36 of them show the appointment of a new governor. Of the governors of Van, Timur Pasha and his brother Ahmed Pasha, who worked as the governor from 1773 to 1790, are remarkable for their activities. These brothers governed the Province of Van for 17 years, thus having a special place among the other governors. There are also some sandjak of a special statute under the control of the government in Van.

Key words: Van Province, Timur Pasha, East Anatolia, Van Lake, Governor, Ottoman Empire.

Urartu, İskit, Med ve Perslerin hakimiyetinde olan Van ve çevresi, Roma ve Part Devletleri arasında tampon bölge olarak kalmış, MS. II-VII. yüzyıllar arasında Sasânîlerin idaresi altına girmiştir. 625 yılından itibaren bölgeye Hazar Türkleri ile Müslüman Arapların akınları olmuştur. X. yüzyıla kadar bölgede farklı devletlerin hakimiyeti görülmektedir. Büyük Selçuklu Sultanı Çağrı Bey zamanında yapılan akınlar neticesinde, bölgede ilk Türk hakimiyeti başlamıştır. 1064'te Sultan Alparslan'ın oğlu Melikşah tarafından Van Gölü ve civarı, Selçuklu hakimiyeti altına alınmıştır. Böylece Türk hakimiyetine giren Van ve civarı,

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğrt. Üyesi.

daha sonra Ahlat-şahlar, Eyyûbî ve Harezşahlar, XIII. yüzyıl başlarına kadar Anadolu Selçuklu Devleti, müteakiben de İlhanlı Devleti'nin idaresine geçmiştir. XV. yüzyılın ortalarına kadar Karakoyunlu Devleti'nin idaresinde kalan bölge, 1467'den itibaren Akkoyunlu Devleti'nin eline geçmiştir. Daha sonra Safevî Devleti'nin idaresine giren şehir, ilk olarak İrakeyn Seferi sırasında kısa bir süre için de olsa Osmanlı hakimiyetine girmiştir. 1548 Elkas Seferi sırasında bizzat Kanunî Sultan Süleyman tarafından muhasara edilen Van, on günlük bir mukavemetten sonra 25 Ağustos 1548'de fethedilmiştir.¹

Fetihten sonra, Van ve civarında gerekli idarî düzenlemeler yapılarak Van şehri, Paşa Sancağı olmak üzere Van Beylerbeyliği adıyla yeni bir beylerbeylik kurulmuş ve Anadolu Defterdarı Çerkez İskender Paşa, Beylerbeyi olarak tayin edilmiştir.² Van civarında bulunan yerler de durumlarına göre, sancak, hükümet, ocaklık statüleri altında Van Eyaleti'ne bağlanmıştır. Bu sancaklardan zaman zaman başka eyaletlere bağlananlar, lağvedilenler veya yeniden kurulanlar olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Bu sancakların isimleri ve XIX. yüzyıla kadar durumları şu şekildedir:

¹ Nejat Göyünç, "Van", *İslam Ansiklopedisi (İA.)*, XIII, İstanbul 1986, s. 197-202; Orhan Kılıç, *XVI-XVII. Yüzyıllarda Van (1548-1648)*, Van 1997, s. 3-21.

² *CIEPO Tarafından Yürütülen Osmanlı Protopografisi Üzerine Araştırma Programı*, Koordinatörler; Halil İnalçık, Jean-Louis Bacqué-Grammont, (Tarihsiz), s. 162; Kılıç, 1534-36 yılları arasında Van Beylerbeyi olarak Hüsrev Paşa'yı göstermekte ve 1548'de beylerbeyi olarak İskender Paşa'nın ismini vermektedir. *Van*, s. 147; Orhan Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimâtı, Eyalet ve Sancak Tevcihati*, Elazığ 1997, s. 7.

Van Eyaletine Bağlı Sancaklar³

XVI. Yüzyıl ⁴	XVII. Yüzyıl ⁵	1700-1750 ⁶	1750-1800 ⁷
Van (Paşa Sancağı)	Van (Paşa Sancağı)	Van (Paşa Sancağı)	Van (Paşa Sancağı)
Adilcevaz	Adilcevaz (Ocak)	Adilcevaz	Adilcevaz
Ağakıs	Ağakıs	Ağakıs	Ağakıs (Ocak)
Bargiri	Alpak (Ocak)	Bargiri	Bargiri (Ocak)
Bitlis	Bargiri (Ocak)	Belican	Bitlis Hükümeti (Ocak)
Bradost	Bitlis Hükümeti (Ocak)	Bitlis	Elbak (Ocak)
Erciş	Diyadin	Diyadin	Erciş
Espayrid	Erciş (Ocak)	Erciş	Espayrid
Hakkâri	Espayrit / Asiyâb-rud (Ocak)	Espayrid	Hakkâri Hükümeti (Ocak)
Hizan	Hakkâri Hükümeti (Ocak)	Hakkâri (Ocak)	Hizan Hükümeti (Ocak)

³ Sancak isimleri farklı tarihlerde farklı şekillerde yazıldığı için, burada her dönemdeki yazılış şekilleri esas alınmıştır. Alpak / Elbak, Espayrid / Asiyâb-rud, Kârkâr / Kâkâr, Zeriki / Zırıki / Zerîği vb.

⁴ Bu dönemle ilgili Kılıç, 1558, 1565, 1575-85, yıllarına ait olmak üzere 4 farklı liste verirken, Kunt, 1568-74 ve 1578-88 yıllarına ait iki liste vermektedir. Bu listelerde, Van Eyaleti'nin sancak sayısı 13 ila 22 arasında değişmektedir. Kılıç, *Van*, s. 120-124; İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978, s. 144, 172-173; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdarî Taksimâtı*, Ankara 1988, s. 107, 202-205.

⁵ XVII. yüzyıla ait olmak üzere Ayn Ali Efendi, 1631-32 tarihli Tevcihat Defteri, Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi ile Telhisü'l-Beyân esas alınmak suretiyle Van eyaletine bağlı olarak çeşitli sancakların isimleri zikredilmiştir. Ayn Ali 14, Turan 18, Sofyalı Ali Çavuş 14, Hüseyin Hezarfen de 20 sancağın adını kaydetmiştir. Bunlardan ve çeşitli arşiv kayıtlarından naklen de Kılıç, 6 ayrı listede değişen sayıda sancak ismi belirtmiştir. Ayn Ali Efendi, *Kavânîn-i Âl-i Osman Der Hülâsâ-i Mezâmin-i Defter-i Divan*, İstanbul 1280, s. 33-34, 60; Şerafettin Turan, "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İdarî Taksimâtı", *Atatürk Üniversitesi 1961 Yıllığı*, Ankara 1963, s. s. 220; *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi*, Haz. Midhat Sertoğlu, İstanbul 1992, s. 37; Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-Beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, Haz. Sevim İlgürel, Ankara 1988, s. 130-131; Kılıç, *Van*, s. 125-129.

⁶ Fehameddin Başar, *Osmanlı Eyalet Tevcihâtı (1717-1730)*, Ankara 1997, s. 23; Kılıç, *Eyalet Tevcihâtı*, s. 68-70.

⁷ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.) Divan-ı Hümâyün Tahvil Defteri 16*, s. 178-192.

Hoy	Hizan Hükümeti (Ocak)	Hizan (Ocak)	Harun / Heyrûn (?) tabi Şirvi
Kesan	Kârkâr	Hoşâb/ Mahmûdî (Ocak)	Hoşâb / Mahmûdî Hükümeti (Ocak)
Mahmûdî	Kesan (Ocak)	Somay ma'a Selmas (Hükümet)	Kâkâr
Makü	Kotur (Ocak)	Şirvi	Kesan
Muş	Mahmûdî Hükümeti (Ocak)	Zırîki (Ocak)	Muş
Müküs	Müküs (Ocak)		Müküs
Ovacık	Şirvî (Ocak)		Somay
Pesk	Şıtak (Ocak)		Şirvi
Selmas	Zerikî (Ocak)		Şıtak (Ocak)
Şirvi			Zırîği (Ocak)
Tıso			
Urmi			
Toplam 22	19	15	20

Görüldüğü üzere, XVI. yüzyılda Van Eyaleti'ne ait sancak listesinde belirtilen sancak ve hükümet sayısı 22 iken XVII. yüzyılda 19, XVIII. yüzyılın ilk yarısında 15, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında ise yeniden 20 olarak kaydedilmiştir. XIX. yüzyılda ise eyalete bağlı 16 sancak vardı. Sancak sayısındaki bu değişmelerin sebebi, bazı sancakların lağvedilmesi, bazılarının da İran harplerinden sonra yeniden kurulmasıdır. Temelde hükümet ve ocaklık statüsü verilenlerin hemen her dönemde aynı statülerini korudukları görülmektedir.

Van Eyaleti'nin idarî yapısı bu şekilde ortaya konulduktan sonra, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren isimleri tespit edilen idareciler hakkında bilgi verilecektir. Bu incelemede ele alınacak olan 1755-1835 tarihleri arasındaki Van valileri ile ilgili bilgiler, Divan-ı Hümâyün Tahvil Defterlerindeki kayıtlar esas alınmak suretiyle hazırlanmıştır. Bu defterlerde valilerin isimleri, önceki görevi, görev yeri, tayin tarihi, tayin şekli yani *tevcih*, *vezâret payesi ile tevcih*, *ibka* durumları belirtilerek kaydedilmiştir. Aynı zamanda, Van Valiliği'ne tayin edilirken *Eyalet-i mezbûre kal'ası muhafazası şartıyla...* şeklindeki bir ibareden sonra Vali olarak tayin edilecek kimsenin unvanı ve ismi zikredilmiştir. Vali olarak atanan kimsenin tayini de *...bâ hatt-ı hümâyün, ... tevcih-i hümâyün* şeklinde kaydedilmiştir. Tarihler

ise, ayın kaçınıcı günü olduğu, ayın rumuzu ve yıl da kısaltma olarak verilmiştir (örneğin; 24 Za. 169 yada Selh-i L. 203).

Tevcihat defterlerinde tespit edilen valilerin isim listeleri ve tayin tarihleri aşağıda gösterilmiştir.

VAN VALİLERİ

Adı	Göreve Tayin Tarihi	Açıklama
Vezir Mustafa Paşa	8 L. 1169 / 6 Temmuz 1756	İbka
Receb Paşa	24 Za 1169 / 20 Ağustos 1756	Eski Şehri-zor Beylerbeyi
Receb Paşa	5 L. 1170 / 23 Haziran 1757	İbka.
Şehsuvar-zâde Vezir Seyyid Mustafa Paşa	Selh-i L. 1170 / 17 Temmuz 1757	Eski Karaman Valisi
Şehsuvar-zâde Vezir Seyyid Mustafa Paşa	4 L. 1171 / 11 Haziran 1758	İbka.
Şehsuvar-zâde Vezir Seyyid Mustafa Paşa	6 L. 1172 / 2 Şubat 1759	İbka
Mustafa Paşa	Gurre-i L. 1173 / 17 Mayıs 1760	Eski Erzurum Valisi
Mustafa Paşa	10 L. 1174 / 15 Mayıs 1761	İbka
Zaralı-zâde Feyzullah Paşa	10 S. 1175 / 10 Eylül 1761	Eski Diyarbekir Valisi
Zaralı-zâde Feyzullah Paşa	5 L. 1175 / 29 Nisan 1762	İbka
Zaralı-zâde Feyzullah Paşa	10 L. 1176 / 24 Nisan 1763	İbka
Hüseyin Paşa	6 C. 1177 / 12 Aralık 1763	Eski Maraş Valisi
Ahmed Paşa	11 C. 1177 / 17 Aralık 1763	Kangırı (Çankırı) Sancakbeyi
Seyyid Numan Paşa	4 Ra. 1178 / 1 Eylül 1764	Eski Trabzon Valisi
Seyyid Mustafa Paşa	27 M. 1179 / 16 Temmuz 1765	Eski Kars Valisi
Seyyid Mustafa Paşa	6 L. 1179 / 18 Mart 1766	İbka
İbrahim Paşa	17 Za 1179 / 24 Nisan 1766	Eski Trabzon Valisi
Sarı-zâde Mehmed Paşa	13 C. 1180 / 16 Kasım 1766	Eski Trabzon Valisi
Hasan Paşa	29 Z. 1180 / 28 Mayıs 1767	Eski Koca İli Valisi
Ahmed Paşa	7 C. 1181/ 31 Ekim 1767	Eski Karesi mutasarrıfı

Ömer Paşa	29 B. 1181/21 Aralık 1767	Eski Koca İli Valisi
Salih Paşa	6 L. 1182/ 13 Şubat 1769	Eski Ankara Mutasarrıfı
Ömer Paşa	25 B. 1183/22 Kasım 1769	Eski Koca İli Valisi
Hüseyin Paşa	6 N. 1183 / 3 Ocak 1770	Eski Musul Valisi
Kethüda Mustafa Paşa	8 L. 1184 / 25 Ocak 1771	Eski İnebahtı Muhafızı
Çuha-zâde Ömer Paşa	3 R. 11185 / 16 Temmuz 1771	Eski Beylerbeyi
Kurt İbrahim Paşa Yeğeni Halil Bey	5 R. 1186/6 Temmuz 1772	Beylerbeylik rütbesi verilerek.
Halil Bey	12 Za 1186/4 Şubat 1773	İbka
Ahmed Paşa	19 Ca 1187 / 8 Ağustos 1773	Eski Erzurum Valisi
Ahmed Paşa	9 Za. 1187/22 Ocak 1774	İbka
Ahmed Paşa	6 L. 1188 / 10 Aralık 1774	İbka
Timur Paşa	15 R. 1189/15 Haziran 1775	Eski Şehr-i Zor Valisi
Timur Paşa	7 L. 1190/19 Kasım 1776	İbka
Timur Paşa	7 L. 1191 / 8 Kasım 1777	İbka
Timur Paşa	5 L. 1192 / 27 Ekim 1778	Yeniden tevcih
Timur Paşa	10 L. 1193/21 Ekim 1779	İbka
Timur Paşa	4 L. 1194 / 3 Ekim 1780	İbka
Timur Paşa	4 L. 1195 / 23 Eylül 1781	Yeniden tevcih
Timur Paşa	4 L. 1196 / 12 Eylül 1782	İbka
Timur Paşa	22Z.1196/28 Kasım 1782	Vezalet rütbesi ile tevcih
Ahmed Paşa	28 Ra 1197 / 3 Mart 1783	Van Valisi Vezir Timur Paşa'nın yeğeni olup dergâh-ı âli kapucu başı iken Vezirlik payesi verilerek
Ahmed Paşa	7 L. 1197 / 5 Eylül 1783	İbka
Ahmed Paşa	5 L. 1198/22 Ağustos 1784	İbka
Ahmed Paşa	3 L.1199/9 Ağustos 1785	İbka
Timur Paşa	4 L. 1200/31 Temmuz 1786	Eski Karaman Valisi
Timur Paşa	4L.1201/20Temmuz1787	İbka
Timur Paşa	3 L. 1202/7 Temmuz 1788	Yeniden tevcih
Ahmed Paşa	27 R. 1203/25 Ocak 1789	Timur Paşa'nın kardeşi
Timur Paşa	12 L. 1203/6 Temmuz	Rakka Valisi

	1789	
Ahmed Paşa	2 Ş. 1204/ 17 Nisan 1790	Yeniden tevcih
Ahmed Paşa	2 L. 1205/4 Haziran 1791	İbka
Ahmed Paşa	13 Z. 1205/ 13 Ağustos 1791	Vezirlik payesiyle ibka.
Ahmed Paşa	3 L. 1206/25 Mayıs 1792	İbka
Derviş Mehmed Paşa	5 L. 1228 / 1 Ekim 1813	İbka
Derviş Mehmed Paşa	5 L. 1229 / 20 Eylül 1814	İbka
Derviş Mehmed Paşa	16 R. 1230/28 Mart 1815	Vezirlik payesiyle ibka.
Derviş Mehmed Paşa	5 L. 1230 / 10 Eylül 1815	İbka
Derviş Mehmed Paşa	10 L. 1231 / 3 Eylül 1816	İbka
Derviş Mehmed Paşa	4 L. 1232/17 Ağustos 1817	İbka
Derviş Mehmed Paşa	4 L. 12337 Ağustos 1818	İbka
Mustafa Paşa-zâde İbrahim Bey	18Ra 1234/15 Ocak 1819	Dergâh-ı Âli Kapucubaşı
Veziir Mahmud Paşa	9 B. 1234 / 4 Mayıs 1819	İç-il Sancağı Mutasarrıfı
Veziir Mahmud Paşa	4 L. 1234/ 27 Temmuz 1819	İbka
Veziir Mahmud Paşa	5 L. 1235/ 16 Temmuz 1820	İbka
Veziir Mahmud Paşa	3 L. 1236/ 4 Temmuz 1821	İbka
Veziir Mahmud Paşa	4 L. 1237/ 24 Haziran 1822	İbka
Veziir Mahmud Paşa	4 L. 1238/ 14 Haziran 1823	İbka
Veziir Mahmud Paşa	4 L. 1239 / 2 Haziran 1824	İbka
El-hac Süleyman Paşa	4 L. 1240/22 Mayıs 1825	Eski Beyşehir, Niğde ve Kırşehir Sancakları Mutasarrıfı
İsmail Hakkı Paşa	29 Ra 1241/ 11 Kasım 1825	Eski Sivas Valisi
Timur Paşa-zâde İshak Paşa	4 L. 1241 / 12 Mayıs 1826	Mirmiranlık payesiyle Van Sağ Kol Ağası
Timur Paşa-zâde İshak Paşa	4 L. 1242 / 1 Mayıs 1827	İbka
Timur Paşa-zâde İshak Paşa	4 L. 1243 / 19 Nisan 1828	İbka
Timur Paşa-zâde İshak Paşa	4 L. 1244 / 9 Nisan 1829	İbka
Esad Paşa-zâde Timur Bey	8 Za 1244/ 12 Mayıs 1829	Mahmûdî Kale Beyi

Esad Paşa-zâde Timur Bey	4 L. 1245 / 29 art 1830	İbka
Esad Paşa-zâde Timur Bey	3 L. 1246 / 17 Mart 1831	İbka
Vezir Mehmed Esad Paşa	8 M. 1247 / 19 Haziran 1831	Erzurum Valisi
Vezir Mehmed Esad Paşa	4 L. 1247 / 7 Mart 1832	İbka
Vezir Mehmed Esad Paşa	24 Za 1248/ 14 Nisan 1833	İbka
Vezir Mehmed Esad Paşa	6 L. 1249/ 12 Şubat 1834	İbka
Vezir Mehmed Esad Paşa	5 L. 1250 / 4 Şubat 1835	İbka
Vezir Mehmed Esad Paşa	1 S. 1251/29 Mayıs 1835	Bayezid Sancağı da ilhaken ibka.
Vezir Mehmed Esad Paşa	25 B. 1252 / 5 Kasım 1836	Maraş Sancağı ilhaken ibka.
Vezir Mehmed Esad Paşa	5 L. 1252 / 13 Ocak 1837	İbka.

Görüldüğü üzere, Van Eyaleti'nde 1755-1792 tarihleri arasındaki 37 yıllık süre içerisinde 53 defa vali tayini ve ibkası ile ilgili hüküm yazılmıştır. Bu 53 tayin hükmünden 22'si yeni bir valinin tayinini, 31'i ise ibka yani görevinde bırakılması ile ilgili kayıtları göstermektedir. Tayin edilen valilerin ağırlıklı olarak Erzurum, Trabzon, Karaman, Musul, Şehr-i Zor, Diyarbekir vilayetleri valileri ile Kangırı, Ankara ve Maraş sancaklarından yapıldığı anlaşılmaktadır. 1792-1835 yılları arasında da 38 tevcihat yapılmış olup bunun 13'ü yeni tayin, 25'i ise ibka olarak kaydedilmiştir. 1793-1813 yılları arasındaki 20 yıllık döneme ait vali isimlerini ne yazık ki, tespit etme imkanına sahip değildik. İncelememizde, bu tarihler arasındaki vali isimleri Aydın Talay'dan alınmıştır. Bu isimlerin de tespiti ile 1755-1840 arasındaki vali isimleri tam olarak ortaya çıkacaktır ki, bu da Van Eyaleti'nin idari yapısının son dönemdeki değişikliğinin tespitinde önemli bir rol oynayacaktır.

1792-1813 yılları arasında Aydın Talay'ın ifadesine göre, Mehmed Emin Paşa (1796), Numan Paşa (1796), Mehmed Sadık Paşa (1801), Sabit Mehmed Paşa (1802), Zaralı-zâde Receb Bahri Paşa (1803), Feyzullah Paşa (1804) ve Derviş Mehmed Paşa (1804) Van valiliğinde yapmışlardır.⁸ Bunlar içerisinde yine dikkati çeken, Derviş Mehmed Paşa'dır ki, 1804'ten 1818 yılına kadar 14 yıl valilik görevinde bulunmuştur.

⁸ Aydın Talay, *Bizim Eller Van*, Ankara 1998, s. 290-291.

Buna göre 1755-1835 yılları arasında 91 tevcihat yapılmıştır. Bunlardan 36'sı yeni tayini, 55'i ibkâyı göstermektedir. Dolayısıyla 1755-1835 yılları arasında 36 vali görev yapmıştır. Bunlardan 16 vali ibka yapılmak suretiyle yeniden Van Valiliğine tayin edilirken 20'si sadece bir defa valilik görevine getirilmişlerdir. Timur Paşa 10, Ahmed Paşa 9, Mehmed Esad Paşa 7, Timur Paşa'nın oğlu İshak Paşa da 3 defa ibka yapılmak suretiyle en fazla valilik yapan kimseler olmuşlardır.

1755-1835 yılları arasında isimleri tespit edilen valilerin, göreve başlama ve bitiş tarihleri ile görev süreleri aşağıda bir liste halinde verilmiştir.

Valinin Adı	Başlama Tarihi	Bitiş tarihi	Görev Süresi
Vezir Mustafa Paşa	6 Temmuz 1756	19 Ağustos 1756	1 ay
Receb Paşa	20 Ağustos 1756	16 Temmuz 1757	1 yıl
Şehsuvar-zâde Vezir Seyyid Mustafa Paşa	17 Temmuz 1757	16 Mayıs 1760	3 yıl
Mustafa Paşa	17 Mayıs 1760	14 Mayıs 1761	1 yıl
Zaralı-zâde Feyzullah Paşa	10 Eylül 1761	11 Aralık 1763	15 ay
Hüseyin Paşa	12 Aralık 1763	16 Aralık 1763	5 gün
Ahmed Paşa	17 Aralık 1763	1 Eylül 1764	10 ay
Seyyid Numan Paşa	1 Eylül 1764	15 Temmuz 1765	11 ay
Seyyid Mustafa Paşa	16 Temmuz 1765	23 Nisan 1766	10 ay
İbrahim Paşa	24 Nisan 1766	15 Kasım 1766	7 ay
Sarı-zâde Mehmed Paşa	16 Kasım 1766	27 Mayıs 1767	6 ay
Hasan Paşa	28 Mayıs 1767	30 Ekim 1767	5 ay
Ahmed Paşa	31 Ekim 1767	20 Aralık 1767	2 ay
Ömer Paşa	21 Aralık 1767	12 Şubat 1769	3 ay
Salih Paşa	13 Şubat 1769	21 Kasım 1769	9 ay
Ömer Paşa	22 Kasım 1769	2 Ocak 1770	2 ay
Hüseyin Paşa	3 Ocak 1770	24 Ocak 1771	1 yıl
Kethüda Mustafa Paşa	25 Ocak 1771	15 Temmuz 1771	6 ay
Çuha-zâde Ömer Paşa	16 Temmuz 1771	5 Temmuz 1772	1 yıl
Kurt İbrahim Paşa Yeğeni Halil Bey	6 Temmuz 1772	3 Şubat 1773	13 ay
Ahmed Paşa	8 Ağustos 1773	14 Haziran 1775	2 yıl
Timur Paşa	15 Haziran 1775	27 Kasım 1782	6,5 yıl
Ahmed Paşa	3 Mart 1783	30 Temmuz 1786	3,5 yıl
Timur Paşa	31 Temmuz 1786	24 Ocak 1789	2,5 yıl
Ahmed Paşa	25 Ocak 1789	5 Temmuz 1789	6 ay
Timur Paşa	6 Temmuz 1789	16 Nisan 1790	1 yıl
Ahmed Paşa	17 Nisan 1790	Haziran 1792	2 yıl

Mehmed Emin Paşa ⁹	1796	?	
Numan Paşa	1801	1801	1 ay
Mehmed Sadık Paşa	1801	1802	1 yıl
Sabit Mehmed Paşa	1802	1803	1 yıl
Zaralı-zâde Receb Bahri Paşa	1803	1804	1 yıl
Feyzullah Paşa	1804	?	
Derviş Mehmed Paşa	1812	14 Ocak 1819	7 yıl
Mustafa Paşa-zâde İbrahim Bey	15 Ocak 1819	3 Mayıs 1819	4 ay
Veziir Mahmud Paşa	4 Mayıs 1819	21 Mayıs 1825	6 yıl
El-hac Süleyman Paşa	22 Mayıs 1825	10 Kasım 1825	5 ay
İsmail Hakkı Paşa	11 Kasım 1825	11 Mayıs 1826	7 ay
İshak Paşa	12 Mayıs 1826	11 Mayıs 1829	3 yıl
Esad Paşa-zâde Timur Bey	12 Mayıs 1829	18 Haziran 1831	2 yıl
Veziir Mehmed Esad Paşa	19 Haziran 1831	12 Ocak 1837	6 yıl

Görüldüğü üzere, 1 aydan 6,5 yıla kadar görev yapan 32 validen en fazla dikkat çekeni Timur Paşa ile Ahmed Paşa'dır. 8 Ağustos 1773'te göreve getirilen Ahmed Paşa, Timur Paşa ile münavebeli olarak üç kez, 15 Haziran 1775'te göreve getirilen Timur Paşa da tekrar iki defa vali olarak tayin edilmişlerdir. Ahmed Paşa'nın toplam görev süresi 1773-1790 yılları arasında 8 yıl, Timur Paşa'nın ise 1775-1790 yılları arasında 10 yıldır. Dolayısıyla Ahmed Paşa ve Timur Paşa 17 yıl süresince Van Eyaleti'ni idare etmişlerdir. Derviş Mehmed Paşa da, 1812-1819 yılları arasında aralıksız olarak 7 yıl süresince Van Eyaleti'ni idare etmiştir.

1773'ten itibaren Van Eyaleti'ni idare eden Ahmed Paşa ile Timur Paşa ve onların çocukları, eyaleti adeta bir ocaklık statüsü üzere idare etmişlerdir. Timur Paşa ile ilgili olarak tevcihat defterinde "*sâbık Karaman Valisi*" ibaresi yer almaktadır. Timur Paşa'nın Karaman Valiliğinden geldiği bilinmekle beraber, hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ahmed Paşa ise, belgelerde bir yerde Timur Paşa'nın *birader-zâdesi*, hemen altında da *biraderi* şeklinde kaydedilmiştir ki, bunların amca-yeğen değil kardeş oldukları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Timur Paşa, vezir rütbesinde ve Karaman valisi iken Ahmed Paşa, Van valiliğine tayin edilmiş, daha sonra da vezirlik payesi verilmiştir.

⁹ Derviş Mehmet Paşa'ya kadar olan vali isimleri Aydın Talay'ın eserinden alınmıştır. *Van*, s. 290.

Timur Paşa'nın Van Valiliği görevinden alındıktan sonra da başka vilayetlere vali olarak tayin edildiği tevcihat defterlerinden anlaşılmaktadır. Nitekim Timur Paşa, 14 Eylül 1774 – 15 Haziran 1775 tarihleri arasında Şehr-i Zor Valiliği¹⁰, 28 Temmuz 1785 tarihinde İçel Mutasarrıflığı¹¹, arkasından Musul Valiliği, 31 Temmuz 1786 tarihinde Karaman Valiliği¹², 6 Temmuz 1789 tarihinde de Rakka Valiliğinde¹³ bulunduğu kayıtlarda belirtilmiştir. Dolayısıyla Timur Paşa, 1773-1790 yılları arasında 17 yıl süresince, aralıksız olarak valilik görevinde bulunmuş olup bunun 10 yılını Van Valiliğinde geçirmiştir.

Timur Paşa ile ilgili Sicilli-i Osmânî'de; Kürt ümerâsından olduğu, Şehri-zor, Van, Erzurum tekrar Van valiliği görevlerinde bulunduğu, cesur ve gayretli bir kimse olup 1205 / 1790-91'de vefat ettiği kaydedilmektedir¹⁴. Gerçekten de Timur Paşa, en son olarak 16 Nisan 1790'da Van Valiliği görevini kardeşi Ahmed Paşa'ya bırakmış, bu tarihten sonra ismi herhangi bir tevcihat kaydında yer almamıştır. Bununla birlikte 1826-1829 yılları arasında Van Valiliği görevinde bulunmuş olan İshak Paşa da, Timur Paşa'nın oğlu olarak kaydedilmiştir. Dolayısıyla Timur Paşa hanedanının Van Eyaleti'ndeki idarecilikleri bir süre daha devam etmiştir.

İncelemekte olduğumuz tevcihat defterinde Van Eyaleti'nin sancakları ve idarecileri de kaydedilmiştir. Bunlardan hakkında en fazla bilgi bulunan sancak, Bitlis Sancağı'dır. Bu sancağın idarecilerine bakıldığında, ocaklık sisteminden dolayı bir ailenin elinde bulunduğu, dolayısıyla çok sık olarak idarecilerin değiştiği görülebilir. Nitekim Şeref Han ile Selim Han aileleri arasında münavebeli olarak idareciler değişmiştir. Bitlis Sancağı'nda görev yapan idareciler ve göreve başladıkları tarihler şu şekildedir:

Hükümet-i Bidlis Ocaklık¹⁵

İdarecinin Adı	Görev tarihi	Açıklama
Behram-zâde Mehmed Burhan	10. Ş. 1169 / 10 Mayıs 1756	Eski mutasarrıf
Adil Han-zâde Mehmed Said Han	13 B. 1170 / 3 Nisan 1757	
Mehmed Şeref Han	6 Z. 1170 / 22 Ağustos 1757	Bitlis hakimi kardeşi Mehmed Said Han öldüğü

¹⁰ BOA. Divan-ı Hümâyun Tahvil Defteri 16, s. 199.

¹¹ Tahvil Defteri 16, s. 208.

¹² Tahvil Defteri 16, s. 64.

¹³ Tahvil Defteri 16, s. 116

¹⁴ Mehmed Süreyya, *Sicilli-i Osmânî V*, yay, Nuri Akbayar, İstanbul 1996, s. 1635.

¹⁵ Tahvil Defteri 16, s. 179-182

		İçin idare Mehmed Şeref Hana verildi
Mehmed Şeref Han	Gurre-i C.1171/21 Şubat 1757	İbka kılındı
Mehmed Selim Han	19 Za 1172 / 14 Temmuz 1759	Eski Bidlis Hakimi
Ali Han	5 L. 1173 / 21 Mayıs 1760	
Mehmed Haydar	22 C 1174 / 29 Ocak 1761	
Mehmed Haydar	26 R. 1176 / 14 Kasım 1762	İbka olundu
Mehmed Şeref Han	15 Ra 1177 / 23 Eylül 1763	Bidlis hükümetinin idaresinin kendisine verilmesi için arzına binaen sancağın idaresi ona verildi.
Han-zâdelerden Haşim	25 Ra 1179 / 11 Eylül 1765	Şeref Han'ın halka zulüm ve baskıda bulunması ve halkın ondan şikayet etmesi sebebiyle azledilerek Haşim Han getirildi.
Adil Han-zâde Hasan Bey	29 N. 1179 / 11 Mart 1766	Haşim Bey'in azlini gerektirecek hadiseler sebebiyle verdiği için Erzurum valisi Numan Paşa'nın arzı üzerine azledilerek Hasan Bey tayin edildi.
Adil Han-zâde Hasan Bey	8 Za 1180 / 7 Nisan 1767	Bidlis kadısı, ulemâ ve sülehânın arzları ve talepleri doğrultusunda ibka kılındı.
Mehmed Haşim Han	16 M. 1182 / 2 Haziran 1768	Bidlis halkının talebi üzerine tayin edildi.
Hasan Han	19 Ş. 1184 / 8 Aralık 1770	
Mehmed Haşim Han	22 S. 1185 / 5 Haziran 1771	Hasan Han'ın vefatı üzerine tayin edildi.
Hasan Han	18 R. 1186 / 19 Temmuz 1772	
Adil Han-zâde Mehmed Şeref Han	8 S. 1188 / 20 Nisan 1774	Ulemâ, sülehâ ve eimmenin talepleri doğrultusunda tayin edildi.
Mehmed Haşim Han	28 Ca 1189 / 28 Temmuz 1775	Mehmed Şeref Han hakkındaki şikayetler

		dolayısıyla azledilmesi üzerine tayin edildi.
Mehmed Şeref Han	14 M. 1190 / 6 Mart 1776	Haşim Hanın halka zulüm ve teaddide bulunması sebebiyle azli üzerine tayin edildi.
Mehmed Haydar Han	11 N. 1190 / 24 Ekim 1776	Şeref Han hakkındaki şikayetler dolayısıyla.
Mehmed Şeref Han	Selh-i Ş. 1191 / 2 Ekim 1777	
Adil Han	18 N. 1194 / 17 Eylül 1780	
Mir Muhammed Koçak Han	Gurre-i Ş. 1197 / 2 Temmuz 1783	
Mehmed Şeref Han	13 L 1197 / 11 Eylül 1783	Halkın talebi üzerine
Adil Han	1 S. 1198 / 26 Aralık 1783	
Mehmed Şeref Han	18 B. 1199 / 27 Mayıs 1785	Adil Hanın zulmetmesi sebebiyle.
Mir Mehmed Koçak Han	4 Z. 1200 / 28 Eylül 1786	Süleyman Paşa'nın arzı ve Şeref Hanın halka kötü davranması sebebiyle yeniden Bidlis'e tayin edildi.
Mehmed Şeref Han	18 C. 1201 / 7 Nisan 1787	Mehmed Koçak Han hakkında halkın şikayette bulunması sebebiyle.
Mehmed Adil Han	17 L. 1201 / 2 Ağustos 1787	
Ahmed Han	12 B. 1202 / 18 Nisan 1788	
Mehmed Şeref Han	Gurre-i M. 1212 / 26 Haziran 1797	
Nasuh Han	18 S. 1224 / 4 Nisan 1809	

Şeref Han ile Selim Han evlatları arasında zaman zaman mücadele olduğundan Bitlis hükümetinin idaresi iki aile arasında sık sık el değiştirmiştir. Şeref Hanın Bitlis'teki haslarının toplamı 621.005 akçedir. Şeref Han ailesine Muş sancağı da dahil olmak üzere verilen has miktarı ise toplam 1.434.302 akçedir.

Bitlis Hükümetindeki idari yapıda meydana gelen değişikliklere bakıldığı zaman idareciler arasında meydana gelen çekişmelere, ulemânın ve

Bitlis eşrafının da zaman zaman taraf olarak katıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim, tayin edilen ve ulema ile eşraf tarafından desteklenen bir idareci, kısa süre sonra halka zulüm ve teaddi yaptığı ileri sürülerek azledilmekte ve yerine bir önceki idareci, yine ulemâ ve eşrafın desteğini alarak tayin edilmektedir. Bu durum, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Bitlis Hükümeti'nde istikrarlı bir idarenin olmadığını göstermektedir.

Van Eyaleti'ne bağlı sancaklar ve tespit edilen idarecileri;

Sancak/ Adı	Hükümet	İdarecinin Adı	Görev Tarihi	Açıklama
Hizan Hükümeti,(Ocaklık)		Muhyeddin Bey ¹⁶	9 M. 1158 / 16 Mart 1742	-
Hakkari (Ocaklık)	Hükümeti	İzzeddin Bey ¹⁷	22 Ca. 1155 / 25 Temmuz 1742	İzzeddin Bey 40 yıldan fazla beylik yapmıştır.
		Mir Seyyid ¹⁸	23 N. 1155/30 Temmuz 1785	-
Hoşâb / Sancağı	Mahmûdî	Zeynel Bey ¹⁹	5 Ra. 1155 / 10 Mayıs 1742	-
Kâkâr Sancağı ²⁰		-	-	-
Zırığî (Ocaklık) ²¹	Sancağı	-	-	-
Şırvi Sancağı. ²²		Şerif Süleyman	4 Ca 1147/2 Ekim 1734	-
Müküs Sancağı ²³		-	-	-
Şitak (Ocaklık) ²⁴	Sancağı	-	-	-
Elbak (Ocaklık) ²⁵	Sancağı	-	-	-

¹⁶ *Tahvil Defteri 16*, s. 184

¹⁷ *Tahvil Defteri 16*, s. 184

¹⁸ *Tahvil Defteri 16*, s. 187 ek.

¹⁹ *Tahvil Defteri 16*, s. 184

²⁰ *Tahvil Defteri 16*, s. 185

²¹ *Tahvil Defteri 16*, s. 185

²² *Tahvil Defteri 16*, s. 185

²³ *Tahvil Defteri 16*, s. 186

²⁴ *Tahvil Defteri 16*, s. 186

²⁵ *Tahvil Defteri 16*, s. 186

Espayrid Sancağı ²⁶	-	-	-
Erciş Sancağı ²⁷	-	-	-
Kesân Sancağı ²⁸	-	-	-
Muş Sancağı ²⁹	Mehmed Mîr Bey	7 Ca 1223 / 1 Temmuz 1808	-
Adilcevaz ³⁰	Seyyid Mustafa	13 M. 1168 / 30 Ekim 1754	Süleyman Paşa-zâde
	Seyyid Mustafa	15 N. 1168 / 13 Haziran 1756	İbka
	Seyyid Mustafa	8 Za 1176 / 21 Mayıs 1763	İbka
	Seyyid Murad Bey	8 Za 1176 / 21 Mayıs 1763	İbka
	Seyyid Murad Bey	3 S. 1184 / 29 Mayıs 1770	İbka
	Seyyid Murad Bey	17 Z. 1187 / 1 Mart 1774	İbka
	Seyyid Murad Bey	8 Ra. 1189 / 9 Mayıs 1775	İbka
	Süleyman Bey	9 S. 1199 / 22 Aralık 1784	-
Ağakıs Sancağı (Ocaklık) ³¹	Mehmed ve Ahmed Bey	9 B. 1164 / 3 Haziran 1751	-
Bargiri Sancağı (Ocaklık) ³²	Ömer Bey	5 Ca 1144 / 5 Kasım 1731	-
Samay Sancağı ³³	-	-	-
Harun / Heyrûn? Sancağı tabi Hükümet-i Şirvi ³⁴	-	-	-

Görüldüğü üzere, Van Eyaleti'ne bağlı sancaklarda, hükümet ve ocaklık sistemi yaygın olarak uygulanmakta ve idareciler aynı aileden

²⁶ *Tahvil Defteri 16*, s. 187

²⁷ *Tahvil Defteri 16*, s. 187

²⁸ *Tahvil Defteri 16*, s. 187

²⁹ *Tahvil Defteri 16*, s. 188

³⁰ *Tahvil Defteri 16*, s. 189-190.

³¹ *Tahvil Defteri 16*, s. 190

³² *Tahvil Defteri 16*, s. 190

³³ *Tahvil Defteri 16*, s. 191

³⁴ *Tahvil Defteri 16*, s. 191.

seçilmektedir. Bunlardan bazılarının Seyyid unvanını taşıdığı görülmektedir ki, bu durum bölgede Hazreti Peygamberin soyundan kimselerin bulunduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak; 1755-1835 yılları arasındaki dönemde idarecilerini incelediğimiz Van Eyaleti'nde, idari yönden tam bir istikrarın sağlanamadığı ve 1 aydan 10 yıla kadar idarecilik yapan valilerin bulunduğu, adeta bir ocaklık sistemi gibi bazı zamanlarda idarenin bir ailenin elinde olduğu görülmektedir. Bu da Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyılın ikinci yarısında görülen idarî zafiyetin Van Eyaleti'ne yansımından başka bir şey olmadığı sonucunu ortaya koymaktadır.

EKLER

BOA. Tahvil Defteri 16

